

Keijo Savola

Alue-ekologisen suunnittelun kehittämisehdotuksia Metsähallitukselle Itä- ja Pohjois-Suomen osalta

Oheiset linjaukset ovat syntyneet Suomen luonnonsuojeluliiton, WWF:n ja Luonto-Liiton 4.2. 1999 pitämän yhteisen suunnittelupalaverin tuloksena.

1. Osallistava suunnittelu

"Suunnitelmat laaditaan Metsähallituksessa projektityönä yhteistyössä metsätalouden, luonnonsuojelun ja virkistyskäytön asiantuntijoiden kesken. Myös paikallisten asukkaiden ja sidosryhmien näkemykset ja tiedot otetaan suunnittelussa huomioon. Osallistamiskeinoina on käytetty mm. yleisötilaisuuksia ja sidosryhmistä koottuja työryhmiä. Suunnittelun etenemisestä ja osallistumismahdollisuuksista kerrotaan tiedotusvälineissä sekä kirjeiden ja henkilökohtaisten kontaktien avulla." (Alue-ekologinen suunnittelu valtion metsissä -esite)

Yleensä Metsähallituksen talouspuoli ja luontopalvelut ovat valmistelleet suunnitelmat keskenään. Joissakin tapauksissa luonnonsuojelupiirejä on kuultu erikseen, muuten osallistumismahdollisuudet ovat rajoittuneet lähes yksinomaan yleisötilaisuuksiin. Osallistamisessa ei ole ollut aitoa, vuorovaikutteista prosessiluonnetta. Muun muassa Suomen luonnonsuojeluliiton alueelliset piirit ovat kokeneet joutuneensa osallistutetuiksi ilman todellisia vaikutusmahdollisuuksia. Alueellisten ympäristökeskusten osallistuminen suunnitelmien valmisteluun on Kainuussa, Pohjois-Pohjanmaalla ja Lapin läänissä ollut vähäistä. Ainoastaan Pohjois-Karjalassa alueellisella ympäristökeskuksella on ollut todellinen vaikutusmahdollisuus suunnitelmiin.

Malliesimerkki huonosta suunnittelusta: Rosamo-Laukun suunnitelma (Ranua, Posio)

MH on valmistellut suunnitelman omana sisäisenä työnään, eikä minkäänasteista laajapohjaista ohjausryhmää ole ollut käytössä. Osallistaminen on hoidettu yhdellä tilaisuudella suunnittelun alkuvaiheessa sekä tiedotustilaisuudella suunnitelman valmistuttua.

Esimerkki hyvästä suunnittelusta: Valtimon suunnitelma

Valtimon alue-ekologisen suunnittelun tueksi perustettiin ohjausryhmä, johon kutsuttiin Metsähallituksen metsätalouden ja luontopalvelujen edustajien lisäksi tärkeimpien sidosryhmien edustajat (mm. Pohjois-Karjalan ympäristökeskus, metsäkeskus, luonnonsuojelupiiri, Valtimon kunta). Ohjausryhmä kokousti viidesti prosessin aikana sekä antoi kirjallista palautetta. Prosessi oli kohtuullisen onnistunut. Muualla kyseisenkaltaisia ohjausryhmiä ei ole ilmeisesti ollut käytössä.

Toimenpide-ehdotus: Jokaista suunnitelmaa varten perustetaan alueellinen, todellisia vaikutusmahdollisuuksia omaava ohjausryhmä, jossa ovat edustettuina niin alueelliset ympäristökeskukset kuin alueella toimivat Suomen luonnonsuojeluliiton piirit ja lintutieteelliset yhdistykset.

Hyvä käytäntö on koota laajahko ohjausryhmä jo suunnitelman aloitusvaiheessa. Ohjausryhmälle tulee varata mahdollisuus kirjalliseen lausuntoon kahdessa-kolmessa vaiheessa: ensimmäisen kerran alustavan suunnitelman laadinnan yhteydessä ja toisen kerran tekstiluonnoksen valmistuttua. Kolmas vaihe olisi tekstin viimeistelyvaiheessa, jolloin voitaisiin arvioida miten kommentit on otettu huomioon.

2. Lajisto- ja luontoselvitykset

"Suunnittelussa kartoitetaan luontokohteet, uhanalaisten eliölajien esiintymät ja riistan elinympäristöt, samoin maisema- ja kulttuurikohteet sekä luontaistalouden kannalta tärkeät kohteet." (Alue-ekologinen suunnittelu valtion metsissä -esite)

Nykyisellään selvityksien taso vaihtelee kohtuuttomasti, erityisesti ottaen huomioon sen, kuinka estottomasti MH mainostaa uhanalaisten lajien huomiointia. Ilmeistä on, että suunnitelmissa on kohtuutonta vaihtelua niin maastossa vietettyjen kuukausien kuin maastotöitä tehneiden henkilöiden asiantuntemuksessakin. Kuvaavia lainauksia suunnitelmista:

"Uusia havaintoja uhanalaisista lajeista ei ole tehty suunnitelman maastotöitten aikana eikä myöskään vanhojen metsien inventoinnissa. Alueella pesii kotka ja kalasääski." (Aalistunturin suunnitelma)

"Alueelta oli aiemmin tiedossa ainoastaan muutamia uhanalaishavaintoja, muutamia putkilokasvien esiintymiä, jotka nekin ovat yksityismailla. Myöskään alue-ekologisen suunnittelun yhteydessä ei uusia uhanalaishavaintoja tehty. Tämä johtuu alueen niukkaravinteisesta kallioperästä, minkä takia vaateliasta lajistoa ei juuri esiinny." (Seipäkairan suunnitelma)

"Uusia havaintoja uhanalaisista lajeista tehtiin kaksi kappaletta maastotöiden yhteydessä; aarnikäpälä ja vielä raportin tekovaiheessa tunnistettavana oleva kääpälaji." (Rosamo-Laukun suunnitelma)

"Kaikkien edellä mainittujen lajien tunnetut kasvupaikat ovat joko nykyisillä tai ohjelmissa olevilla suojelualueilla. Kuitenkin on huomattava, että suunnitelma-alueita ei ole tutkittu järjestelmällisesti, vaan pienin satunnaisotoksin. Esimerkiksi sienistä, sammalista, jäkäläistä ja kovakuoriaisista ei alueelta ole juuri tietoja." (Pyhännän suunnitelma)

Positiivista on se, että Valtimon suunnitelmaa varten esimerkiksi palkattiin ammattitaitoiset henkilöt tekemään kääpälajistoselvitykset, Saunan alueen laajimmalla metsäalueella tehtiin kääpälajistotutkimuksia, Tormuan alueella on selvitetty myös jäkälälajistoa. Yleensäkin Kainuussa ja Pohjois-Karjalassa on työhön muita alueita useammin osallistunut biologeja, mikä näkyy myös lajistotutkimuksen tasossa.

Myöskään valtakunnallisia luonnonsuojelujärjestöjä (esim. Luonto-Liitto) tai Suomen luonnonsuojeliiton piirejä sekä lintutieteellisiä yhdistyksiä ei ole riittävässä määrin kuultu niiden hallussa olevien luontotietojen osalta. Hyvästä käytännöstä käy jälleen esimerkiksi Valtimon suunnitelma, jonka yhteydessä on hyödynnetty useiden luonnonsuojelujärjestöjen (SLL, LL, BirdLife) inventointitietoja.

Toimenpide-ehdotus: Alue-ekologisen suunnitelmien yhteydessä on laji- ja luontoselvityksille asetettava jonkinasteinen minimitaso, lisäksi biologien ja muiden asiantuntijoiden osuutta suunnittelussa on lisättävä. Valtakunnallisten, maakunnallisten ja paikallisten luonnonsuojelujärjestöjen ja harrastajien kuulemista on lisättävä.

Luontoselvitysten ja lajiston ohella on lisähuomiota kiinnitettävä myös kulttuuriarvojen (esim. Malahvian tapaus) sekä geologisten muodostelmien kartoittamiseen ja suojeluun.

3. Valtakunnallisessa pienvesi-inventoinnissa arvokkaiksi todettujen pienvesikohteiden huomiointi

Miksi vesi- ja ympäristöpiirien, nykyisten ympäristökeskusten, arvokkaiksi pienvesikohteiksi toteamia ja selkeästi kartoille rajattuja alueita ei ole systemaattisesti merkitty suunnitelmiin?

Kysymys on erittäin keskeinen erityisesti Kainuussa ja Pohjois-Karjalassa, jossa vuosina 1992-1995 tehtiin laajat pienvesi-inventoinnit. Nykyisellään muun muassa Tormuan ja Valtimon kartoilla ei arvokkaita pienvesikokonaisuuksia ole merkitty suunnitelmien liitekarttoihin millään tavalla. Myös arvokkaiden pienvesikohteiden huomiointi itse suunnitelmissa vaihtelee kohtuuttomasti.

Toimenpide-ehdotus: Valtakunnallisessa pienvesiselvityksessä arvokkaaksi todetut kohteet ja niiden esitetyt suojelurajaukset tulee merkitä systemaattisesti alue-ekologiin suunnitelmiin.

4. Ekologiset käytävien laatu sekä ekologisten käytävien, maisema- ja riista-alueiden metsien käyttö

"Suojelualueet ja kohteet sijaitsevat toisistaan erillään. Ekosysteemien säilymisen edellytys on, että lajit kykenevät leviämään alueelta toiselle. Tämän mahdollistamiseksi suojelualueita yhdistämään suunnitellaan käytäväverkko, vaikkakin sen toimivuudesta ei voi olla täysin varmoja." (Vuokin suunnitelma)

Merkittävä osa ekologista käytävistä on luonteeltaan sellaisia (käytävien kapeus, jouto- ja kitumaiden suuri osuus), etteivät ne parhaalla mahdollisella tavalla edistä metsälajiston siirtymistä laajemmilta alueilta toisille. Lähinnä osa käytävistä näyttää toimivan suojelupinta-alojen lisääjinä, varsinaista merkitystä lajiston siirtymiselle niillä tuskin on. Nykyisenkaltaisten ekologisten käytävien sijasta Metsähallituksen tulisi panostaa laajempiin "askelkiviin" sekä yhtenäisten alueiden suojeluun.

"Ekologisten yhteyksien ja askelkivien osalta metsien käsittely jakaantuu kahteen luokkaan. Tuoreet kankaat ja sitä rehevämmät kohteet jätetään pääsääntöisesti käsittelemättä. Kasvatushakkuuta voidaan tehdä, mutta silloin tavoitteena on monimuotoisuuden lisääminen erirakenteisuutta lisäämällä, lehtipuun järeytymistä nopeuttamalla ja puulajisuhteita monipuolistamalla. Mahdollinen uudistaminen tapahtuu ns. pienaukkohakkuulla, jossa metsikkö uudistetaan n. 0,1-0,5 ha uudisaloin. Aloille annetaan syntyä lehtipuuvaltainen taimikko." (Saunan suunnitelma)

"Ekologiin käytäviin sisältyy Valtimolla monenlaisia kohteita. Kitu ja joutomaat jätetään lepoon. Metsämaan nuoria taimikoita ja harvennushakkuualoja käsitellään normaalisti, eli Metsätalouden ympäristöoppaan hengessä ja hoitotarpeen mukaan. Taimikonhoidossa ja kasvatushakkuussa suositaan lehtipuustoa. Näin alueelle saadaan järeää lehtipuuta, josta suunnittelukauden alussa on niukkuutta. Paikoin jätetään sopivia tihentymiä kehittymään luonnontilaan. Uudiskypsien käytävämetsien käsittelyyn vaikuttaa puulajivaltaisuus. Kuusivaltaisissa metsissä ei tehdä uudishakkuuta ollenkaan ja mäntyvaltaisissa metsissä noudatetaan ylipitkää kiertoaikaa (150-170v.)." (Valtimon suunnitelma)

Nykyisellään ekologisten käytävien hakkuut ovat mahdollisia muuallakin kuin mäntyvaltaisissa metsissä. Monissa suunnitelmissa puhutaan myös siitä, että ekologisten käytävien tuoreita kankaita ei pääsääntöisesti hakata. Selkeitä päätöksiä ei kuitenkaan näytä olevan.

Riista- ja maisema-alueiden osalta tulisi suunnitelmissa nykyistä selvemmin tuoda ilmi se, miten kyseinen status näkyy metsien käytössä. Eli miten jatkossa käsitellään vaikkapa rantametsiä sekä metson soidinalueita. Erityisen tärkeää tämä on sellaisissa tilanteissa, joissa kyseisiin alueisiin sisältyy vanhoja metsiä.

Toimenpide-ehdotus: Tarvitaan selkeämmät päätökset siitä, mitä ekologiin käytäviin sisältyvillä metsäkuviolla aiotaan tehdä. Suunnitelmien kartoille ekologisten käytävien hakkuilta säästytävät kuviot tulisi merkitä arvokkaiksi luontokohteiksi, jolloin niiden status olisi selvä. Ekologisten käytävien laatuun ja sijaintiin tulisi kiinnittää nykyistä enemmän huomiota. Riista- ja

maisema-aluestatuksien vaikutus metsien käyttöön on ilmaistava suunnitelmissa ja yleisötilaisuuksissa tarkemmin.

5. Aktiivinen ennallistaminen

Nykyisissä suunnitelmissa ennallistamista ja monimuotoisuuden lisäämisalueita esitetään varsin niukasti. Lähinnä aktiivista ennallistamista kohdennetaan niille ojitetuille purovarsille, joihin ekologiset käytävät on sijoitettu. Ilmeisesti ennallistamista on rajoittanut sekä haluttomuus että puutteelliset resurssit. Kuitenkin kyseessä on sekä luonnonhoidon että työllistämisen kannalta järkevä toiminta, jota Metsähallituksen tulisi suosia.

Miksi esimerkiksi Pyhännän suunnitelmassa mukanaolevan Törmäsenrimmen soidensuojelualuetta ympäröiviä ojikkoja ei ole esitetty ennallistamisalueiksi? Vastaavasti kuinka on huomioitu alue-ekologissa suunnitelmissa esimerkiksi kalastollisesti ja muiden biologisesti arvokkaiden pienvesien kunnostustarpeet?

Toimenpide-ehdotus: Alue-ekologissa suunnitelmissa tulee nykyistä paremmin huomioida olemassaolevien suojelualueiden epäonnistuneet rajaukset sekä ennallistamistarpeet. Erityisen keskeisiä ovat soidensuojelualueet sekä lajistonsuojelun kannalta pitkällä tähtäimellä liian pienet vanhojen metsien suojelualueet. Ennallistamisen tavoitteet biologisen monimuotoisuuden ja vesiensuojelun kannalta tulee määritellä selkeästi.

6. Kulotuksen tavoiteosuus

Nykyisissä suunnitelmissa kulotuksen ja puustoisten talousmetsien poltto pystyyn on marginaalista.

"Tavoite: Uudistuskohteita kulotetaan vähintään 15 ha vuodessa: Kuloalueiden sijoittelulla pyritään turvaamaan palaneesta puusta riippuvaisten lajien säilyminen. Kulotettaville alueille jätetään säästöpuustoa vähintäänkin 5-10 m³/ha." (Saunan suunnitelma)

"Kulotusta pyritään suorittamaan suunnitelma-alueella 10-20 ha vuosittain ja kulotusalojen sijoittelulla voidaan täydentää ja vahvistaa ekologisten kohteiden verkostoa." (Tormuan suunnitelma)

Eli käytännössä on lähdetty siitä, että Metsähallituksen mailla tulevaisuudessa kulotetaan avohakkuita (tai sellaisia hakkuita, joissa jäljelle on jätetty 3-5 % puustosta) muutamia hehtaareja vuodessa. Käytännössä kulotettavaksi esitetty määrä esim. Tormuan alueella on vuodessa 0,028-0,057 % Tormuan suunnitelma-alueen metsämaan alasta. ASIO-mallin mukainen luontainen palofrekvenssi lienee ollut hieman toisenlainen.

Toimenpide-ehdotus: Sekä metsänhoidollisia uudistusalojen kulotuksia että monimuotoisuuden lisäämiseksi tehtäviä runsaspuustoisten metsien polttamisia lisätään lähivuosina merkittävästi.

7. Arvokkaat luontokohteet, uhanalaisten lajien esiintymisalueet ja metsälakikohteet

Nykyisissä suunnitelmissa ja niiden taulukoissa ei ole aina yksiselitteisesti ilmoitettu suunnittelualueelta löydettyjen arvokkaiden luontokohteiden määrää ja jakautumista eri luokkiin. Tiedot on usein haettava yhdistellen eri lähteistä. Vastaava koskee suunnitelmassa säästettäviä pinta-aloja.

Toimenpide-ehdotus: Suunnittelualueelta löytyneet arvokkaat luontokohteet tulee suunnitelmissa systemaattisesti eritellä taulukkomuotoon. Näissä erittelyissä tulee ilmetä aarniometsäkuvioiden, metsälakikohteiden ja uhanalaisten lajien esiintymisalueiden määrä. Vastaava ryhmittely tulee esittää suunnitelmassa säästettävistä kohteista.

8. Valtakunnallisen alue-ekologia-työryhmän rooli

"Metsähallitus on koonnut maan parhaista ekologian asiantuntijoista työryhmän, joka toimii tieteellisenä neuvonantajana suunnittelumenetelmän kehittämisessä. Lisäksi ryhmä seuraa menetelmän soveltamista erityisesti Pohjois-Suomen vanhojen metsien inventointialueilla." (Alue-ekologinen suunnittelu valtion metsissä -esite)

Edellämainitusta mainostamisesta huolimatta valtakunnallisen työryhmän vaikutus alue-ekologisen suunnittelun käytäntöihin on ollut vähäinen. Valmistuneita suunnitelmia ei muun muassa ole erityisen syvällisesti käsitelty työryhmän kokouksissa. Kuitenkin työryhmän olemassaoloa käytetään kansallisessa ja kansainvälisessä tiedottamisessa takeena siitä, että alue-ekologista suunnittelua tehdään luonnontieteellistä pätevyyttä omaavien asiantuntijoiden ohjauksessa.

Toimenpide-ehdotus: Valtakunnallisen työryhmän on läpikäytävä valmistuneet suunnitelmat, lisäksi valmistuneista suunnitelmista on tehtävä jonkinasteinen puolueeton arvio. Lisäksi on järjestettävä luonnonsuojelujärjestöille, toimittajille ja muille asiasta kiinnostuneille avoin seminaari, jossa työryhmän jäsenten kannat pääsevät julkisuuteen.

9. Alue-ekologista suunnittelua ohjaavat pinta-alakatot

"Tormuan suunnittelualueelle määriteltiin Kainuun luonnonvarasuunnitelman maankäytönäkymän perusteella ns. pinta-alaraami, jonka suuruiseksi taloustoiminnan ulkopuolelle siirtyvä metsätalousmaa enintään sai tulla. Tämän raamin suuruus oli 1500 ha. Tähän tuli mahtua käytävien ja luontokohteiden kokonaisala." (Tormuan suunnitelma)

Vastaavanlainen pinta-alakatto on vaikuttanut vakavasti myös ainakin Saunan alueen AE-suunnitteluun.

Toimenpide-ehdotus: Ennalta asetetut sosio-ekonomiset pinta-alakatot eivät saa rajoittaa tehtäviä suunnitelmia nykyiseen tapaan.

10. Vanhojen metsien inventoinneissa arvokkaiksi todettujen alueiden kohtalo

Nykyisistä suunnitelmista ei käy ilmi se, miten vanhojen metsien inventoinneissa arvokkaiksi todettujen, suojelemattomien metsien (A- ja P-alueet) on käynyt suunnittelussa. Tämänkaltainen kohdekohtainen taulukko selventäisi hyvin sen olennaisen seikan, kuinka hyvin alue-ekologiselle suunnittelulle Pohjois-Suomen vanhojen metsien suojelupäätökselle delegeoitu vastuu arvokkaiksi todettujen, mutta suojelun ulkopuolelle jääneiden metsien säilymisestä toteutuu.

Eräänlainen malli on Saunan suunnitelma, josta puuttuvat kuitenkin ns. P-alueet sekä eräs A-alueista.

Toimenpide-ehdotus: Jokaiseen suunnitelmaan tulee ehdottomasti liittää taulukko, josta käy ilmi, kuinka vanhojen metsien inventoinnissa arvokkaiksi todettujen kohteiden on käynyt.

11. AE-suunnitelmien karttojen väritys ja informaatiosisältö

Nykyiset kartat ja liitteet ovat joissakin tapauksissa väryksiltään ja informaatiosisällöltään sellaisia, ettei niiden tulkinta ole mahdollista kuin kaikkein kokeneimmille kartta-ammattilaisille. Muun muassa Tormuan suunnitelmissa osa järvistä on merkitty arvokkaiksi luontokohteiksi, vastaavasti arvokkaiden pienviesien ja kaikkien järvien merkitsemiseen on käytetty samoja värejä. Vastaavasti Vuokin suunnitelmassa monimuotoisuuden lisäämisalueet sekä maisema-alueet sekoittuvat. Vuokin suunnitelmaan sisältyvässä Malahvian osasuunnitelmassa puolestaan aarniometsien ja ekologisten käytävien värisävyt ovat lähes samoja.

Toimenpide-ehdotus: AE-suunnitelmien karttojen väritys ja informaatiosisältö on mietittävä vielä uudelleen.